

Sofie Sergeant

Sofie Sergeant is hogeschoolhoofddocent Burgerschap & Inclusie aan de Hogeschool Utrecht.

E-mail: sofie.sergeant@hu.nl

Het Belang van Inclusief Onderwijs

Lessen en Toepassingen voor de Toekomst

In de afgelopen drie jaar heb ik, samen met collega's van het Instituut voor Onderwijs en Orthopedagogiek en het Lectoraat Jeugd aan de HU, intensief gewerkt aan het bevorderen van inclusief onderwijs. Deze reis heeft ons door talloze ontmoetingen, onderzoeksprojecten, colleges, workshops en lezingen geleid, zowel in Nederland als daarbuiten. Wat hebben we geleerd en hoe kunnen aankomende professionals, scholen en opleidingen hierop voortbouwen? Dit artikel verkent voorzichtig de rol van pabo's en lerarenopleidingen bij de praktische implementatie van inclusief onderwijs.

Om inclusief onderwijs succesvol uit te voeren, is het essentieel dat onderwijsprofessionals van vandaag en morgen hierop goed worden voorbereid. Pabo's en lerarenopleidingen spelen hierbij een cruciale rol. Wat wij meegeven aan onze studenten, kunnen zij op hun beurt doorgeven aan hun leerlingen. Veel van de opleidingen hebben de afgelopen jaren hun curriculum aangepast om toekomstige leraren beter voor te bereiden op een inclusieve praktijk. Daarbij gaat het om het aanbieden van vakken over diversiteit en inclusie, stages in diverse leeromgevingen, en het stimuleren van transdisciplinaire samenwerking. Transdisciplinair staat hier voor gelijkwaardige samenwerking tussen wetenschap, praktijk én ervaringskennis.

De paradox van speciaal onderwijs

In het onderwijslandschap zien we een belangrijke paradox: enerzijds is de expertise van speciaal onderwijs cruciaal voor het ondersteunen van leerlingen met specifieke behoeften, anderzijds leidt opleiden in

een gesegregeerde setting vaak tot een gesegregeerd leven. Het navigeren door deze tegenstrijdigheid is essentieel voor het bevorderen van inclusiviteit in ons onderwijssysteem en in de samenleving als geheel.

Speciaal onderwijs biedt een schat aan kennis en vaardigheden die essentieel zijn voor het ondersteunen van leerlingen met complexe leer- en gedragsuitdagingen. Leraren in het speciaal onderwijs zijn vaak getraind in specifieke pedagogische strategieën, interventies en hulpmiddelen die zijn ontworpen om deze leerlingen optimaal te ondersteunen. De waarde van deze expertise is onmiskenbaar. Speciaal onderwijs kan leerlingen helpen om te leren, zich te ontwikkelen en hun potentieel te realiseren op manieren die wellicht in een reguliere setting niet mogelijk zouden zijn. Ondanks de voordelen van speciaal onderwijs, is er een belangrijk nadeel: segregatie. En dat niet alleen tijdens de schoolloopbaan: onderzoek wijst uit dat leerlingen die hun onderwijs in speciale settings

ontvangen, vaak te maken krijgen met segregatie in hun verdere leven. Dit kan zich uiten in beperkte mogelijkheden op de arbeidsmarkt, minder sociale netwerken en een gevoel van uitsluiting in de bredere samenleving. Deze segregatie maakt bovendien dat een groot deel van de kinderen opgroeit zonder de menselijke diversiteit te leren kennen en zonder er mee te leren leven.

Om deze paradox te adresseren, is het belangrijk om de expertise van speciaal onderwijs te integreren in het reguliere onderwijssysteem. Dit betekent niet alleen het overdragen van kennis en vaardigheden aan leraren in het reguliere onderwijs, maar ook het creëren van een cultuur van inclusie waarin diversiteit wordt gewaardeerd en ondersteund. Leraren in het reguliere onderwijs moeten worden ondersteund om te werken

met leerlingen met speciale behoeften. Dit omvat het leren van specifieke pedagogische strategieën en interventies, en het ontwikkelen van begrip en waardering voor de diversiteit van leerlingen. Door intensief samen te werken met specialisten uit het speciaal onderwijs, kunnen reguliere leraren hun competenties uitbreiden en meer inclusieve klaslokalen creëren.

Een goed voorbeeld van deze samenwerking is te zien waar *co-teaching* wordt toegepast. In deze setting werken een reguliere leraar en een speciaal onderwijs-specialist samen in dezelfde klas. Hierdoor kunnen leerlingen met speciale behoeften binnen de reguliere klas blijven, terwijl ze de specifieke ondersteuning krijgen die ze nodig hebben. Dit model bevordert inclusie en zorgt ervoor dat alle leerlingen samen leren en groeien. En... wat werkt voor mensen met een on-

dersteuningsnood blijkt vaak te werken voor iedereen! Wat nu volgt zijn opbrengsten uit het onderzoek en de verkenningen die we vanuit de HU – in samenwerking met veel partners – hebben mogen ophalen.

Schoolleiders spelen een sleutelrol in het ondersteunen van leraren bij de implementatie van inclusief onderwijs.

Inclusie begint met ademen

Inclusief onderwijs gaat over kwalitatief goed onderwijs voor elke leerling. Dit vraagt om een stevige voorbereiding. De vraag dringt zich op: wat gaan we schrappen in de to-do-lijst van leraren, zodat er prioriteit gaat naar het vak? Hoe maken we ruimte voor het ambacht van 'Educational Designer'? Leraren hebben autonomie en ademruimte nodig om onderwijs voor te bereiden en in te richten. Tegelijk is samenwerking binnen en buiten het team essentieel om een omgeving te creëren waarin elke student vanuit eigen talent kan floreren. In veel lerarenopleidingen wordt dit concept nu geïntegreerd, waarbij studenten worden aangemoedigd om samen te werken met collega's en verrassende partners, zoals zorgprofessionals en lokale organisaties.

Ondersteuning door schoolleiders

Schoolleiders spelen een sleutelrol in het ondersteunen van leraren bij de implementatie van inclusief onderwijs. Zij kunnen dit doen door een duidelijke – vanzelfsprekende – inclusieve visie te hebben en deze te communiceren, en door leraren de autonomie en steun te geven die ze nodig hebben. Schoolleiders kunnen ervoor zorgen dat er ruimte is voor leraren om als onderzoeker aan het werk te gaan: als 'antropoloog'. Helpend is hierbij het concept 'Topographical Teaching': het in kaart brengen van de leraar (wie ben

ik?), de leerlingen (wie zijn zij?), de regio (waartoe leiden we op?) en de inhoud (wat is de lesstof?). Schoolleiders kunnen dit proces ondersteunen door leraren te voorzien van de benodigde middelen en door een cultuur van vertrouwen en samenwerking te bevorderen.

Bewustzijn en leren van eigen praktijk

Inclusief onderwijs begint met bewustwording. Dit betekent dat schoolteams zich bewust moeten zijn van de impact van segregatie en exclusie. Het organiseren van gesprekken en het delen van ervaringen zijn hierbij cruciale stappen. Scholen die succesvol zijn in het implementeren van inclusief onderwijs hebben vaak een sterke focus op bewustwording en het creëren van een inclusieve cultuur. Het organiseren van professionele leergemeenschappen binnen en tussen scholen, en tussen regulier en speciaal, kan hierbij ondersteunen. Dit leidt tot een meer inclusieve schoolcultuur, gedeelde verantwoordelijkheid en stijgende betrokkenheid van alle *stakeholders*.

De kracht van flexibiliteit en collectiviteit

Flexibiliteit is een kerncomponent van inclusief onderwijs. Leraren moeten in staat zijn om hun benadering aan te passen aan de behoeften van hun leerlingen. Dit vereist niet alleen een flexibele *mindset*, maar ook steun van de schoolleiding en een cultuur waarin gezamenlijk onderzoeken en zich aanpassen worden aangemoedigd. Daarnaast gaat inclusief onderwijs over leren in een collectief - en niet over perfecte individuele arrangementen. Dit betekent dat het creëren van een gemeenschap waarin iedereen kan leren en groeien centraal staat. Het idee van een 'derde ruimte', een plek die niet van mij of van jou is, maar van ons allemaal, is hierbij belangrijk. In deze ruimte kunnen we samen onderhandelen over en onderzoeken wat nodig is om te leren in dit collectief. Dit is geen gemakkelijke taak, die voortdurende inspanning en dialoog vereist.

Leren van eigen praktijk, en van eigen leerlingen

De professionalisering van leraren is een doorlopend proces. Dit betekent dat leraren continu moeten kunnen

blijven leren en zich ontwikkelen. Dit kan door middel van formele trainingen en opleidingen, maar ook door informele leermomenten, zoals *coaching*, *peer review* en het leren van de eigen dagelijkse praktijk. Belangrijk hierbij is dus het faciliteren van een onderzoekende en lerende cultuur in je organisatie waarbij professionals in dialoog gaan, elkaar coachen en feedback geven.

Een positieve leeromgeving creëren

Een positieve en ondersteunende leeromgeving is cruciaal voor het welzijn van alle leerlingen en leraren. Dit betekent dat er een sfeer van acceptatie en respect moet zijn, waarin iedereen zich veilig voelt om te leren en te groeien. Dit vereist een duidelijk kader en een heldere visie, die goed wordt gecommuniceerd.

Inclusiviteit betekent alles behalve grenzeloosheid

Het gaat om het creëren van een veilige zorgzame omgeving waarin duidelijkheid en structuur worden geboden. Dit is niet alleen belangrijk voor leerlingen, maar ook voor leraren, die hierdoor beter in staat zijn om hun werk te doen.

Luisteren naar de stem van de studenten/leerlingen

Het is van groot belang om de stem van de leerlingen te blijven horen. Door te luisteren naar hun ervaringen en behoeften, kunnen we een onderwijsomgeving creëren die hen motiveert en nieuwsgierig maakt.

Viering van successen

Het vieren van successen is een krachtig middel om de cohesie binnen het team te versterken en een positieve onderwijsomgeving te stimuleren. Door samen successen te vieren, versterken we het gevoel van gemeenschap en kunnen we elke uitdaging als een gezamenlijke opdracht beschouwen.

De Paradox van Professionalisering

In het huidige onderwijslandschap wordt van leraren gevraagd dat ze zowel lerende als stevige professio-

nals zijn. Deze paradox, waarin de noodzaak om te durven twijfelen wordt gecombineerd met de behoefte aan zelfverzekerdheid en professionaliteit, vormt een uitdaging voor zowel leraren als de opleidingen die hen voorbereiden.

Enerzijds is een lerende houding cruciaal. Het vermogen om te twijfelen en kritisch te reflecteren op eigen handelen stelt leraren in staat om continu te groeien en te verbeteren. Dit betekent dat leraren open moeten staan voor nieuwe ideeën, bereid moeten zijn om hun pedagogische aanpak aan te passen en moeten kunnen omgaan met onzekerheden en veranderingen. Aan de andere kant moeten leraren ook stevige professionals zijn. Dit houdt in dat ze zelfverzekerd en deskundig moeten zijn in hun vakgebied en in hun pedagogische vaardigheden. Ze moeten kunnen opstaan als autoriteiten binnen hun klaslokalen en scholen, en niet terugdeinzen voor het nemen van beslissingen die het beste zijn voor hun leerlingen. Stevige professionals laten zien dat ze hun vak beheersen en dat ze op voet van gelijkwaardigheid kunnen samenwerken met ouders en andere experts in het veld.

Hoe kunnen leraren deze ogenschijnlijk tegenstrijdige eigenschappen integreren? Het begint bij de opleidingen, die een cruciale rol spelen in het balanceren van deze paradox. Opleidingen kunnen zowel de waarde van een lerende houding als de noodzaak van professionele stevigheid benadrukken. Dit kan door een curriculum aan te bieden dat ruimte biedt voor reflectie, kritische discussie en het onderzoeken van de eigen praktijk, terwijl tegelijkertijd een sterke basis wordt gelegd in pedagogische en vakinhoudelijke kennis. ■

Referenties

- Sergeant, S., & De Vries, P. (red.) (2023). *Perspectieven op inclusief onderwijs*. Gompels&Svacina
- Van Dijk, A., Touw, H., & Sergeant, S. (2023). *Dialoogkaarten voor inclusief onderwijs*. In: Sergeant, S., & De Vries, P. (red.) (2023). *Perspectieven op inclusief onderwijs*. Gompels&Svacina